

XIX-ojo amžiaus „fotošopas“ PAULINOS MONGIRDAITĖS fotografijose

Jolanta KLIETKUTĖ

Pirmoji pajūrio krašto moteris fotografė Paulina Mongirdaitė (apie 1865–1924 m.) buvo šiuolaikiška ir veikli asmenybė, laisvai kalbėjusi lietuviškai, lenkiškai, mokėjusi rusų ir prancūzų kalbas. Žvelgiant į jos kūrybinį palikimą akivaizdu, kad ji buvo labai atsidavusi savo amatui: dirbdavo nuo ryto iki vakaro, žiemą ir vasarą, darbo dienomis ir savaitgaliais, dažnai ir naktį, užsidariusi tamsoje, ryškindavo negatyvus, dienomis fotografuodavo, tvarkydavo sąskaitas, stengdavosi viską padaryti laiku. Pati ruošdavo chemikalus nuotraukų spausdinimui, parinkdavo dekoracijas, komponuodavo nuotraukų kompozicijas. Kartais vieno žmogaus fotosesijai ji apkeldavo daugelį miestelio vietų, esant reikalui, atvykdavo fotografuoti ir į užsakovo namus.

Ji fotografuodavo miestelio ir apylinkių gyventojus, tarp jų ir žydus, valstiečius, pasienio muitinės kareivius, kurortinio sezono metu – ir poilsiautojus. Vienu arkliu kinkoma brikele ji važinėdavo po Palangą ir jos apylinkes, nuotraukose įamžindavo

Paulina Mongirdaitė. Nuotrauka iš Agnieškos Jakubczyk (Lenkija) šeimos albumo

kurorto ir aplinkinių miestelių vaizdus. Fotografavo ir kopose buvusius pasienio postus, Baltijos jūrą, paplūdimį. Buvo sukaupusi didžiulį savo darbų stiklo plokštelių archyvą. Maža to. Savo aistrą fotografijai ji sumaniai derino su pomėgiu piešti, kurdama miniatiūras su Palangos vaizdais, kurie virsdavo atminimų albumėliais. Šiandien jos fotografijose išsaugoti pajūrio, Palangos, Kretingos, Gargždų vaizdai bei to meto žmonių gyvenimo akimirkos dabarčiai sugrąžina tai, ką laikas ištrynė

(Nukelta į 30 p.)

Iš kairės į dešinę: P. Mongirdaitės spalvintas atvirukas. Jame matosi nuo drėgmės pasilieję dažai. Atvirukas – š Dainiaus Raupelio kolekcijos; Palangos vaistinė. Fotografė P. Mongirdaitė. Fotoreprodukcija – iš Regionų kultūrinių iniciatyvų centro archyvo

Kriauklių piešinių ovaluose – tos pačios nuotraukos fragmentas. Atvirlaiškiuose nenurodyta autoriaus pavardė, tačiau ovaluose pavaizduota nuotrauka yra išspausdinta P. Mongirdaitės nuotraukų albumėlyje „Polonga“ (p. 5), vadinasi, ir atvirlaiškių autorė yra P. Mongirdaitė. Atvirlaiškiai – iš Dainiaus Raupelio kolekcijos

negrįžtamai. Nors originalių P. Mongirdaitės fotografijų išliko mažai, tačiau jos kūrybinis palikimas atvirlaiškiais plačiai pasklido ne tik po Lietuvą, bet ir už jos ribų. Ši P. Mongirdaitės veikla smarkiai prisidėjo prie Lietuvos pajūrio, Palangos kurorto populiarinimo: atvirlaiškiai su Palangos kurorto, Gargždų, Kretingos vaizdais buvo siunčiami į tolimiausius Rusijos gubernijos kampelius, daugelį užsienio šalių. Tokiu būdu apie Lietuvos pajūrį, Palangą, Kretingą sužinodavo daug potencialių vasarotojų.

Tyrinėjant P. Mongirdaitės fotografinį palikimą dėmesį patraukia ano laikmečio fotografų išradinumas – rankų darbo mūsų „fotošopo“ atitikmuo. Kai dar nebuvo spalvotos spaudos (jai atsiradus ji kainavo gana brangiai), fotografai teptuku dažais spalvindavo kiekvieną nuotrauką ar atspausdintą atviruką. Reikėdavo didžiulės kantrybės ir daugybės laiko, kad galėtum nuspalvinti šimtus vietos gyventojams ir išiautojams parduodamų vienodų atvirukų!

Dainiaus Raupelio kolekcijoje yra du vienodi P.

Mongirdaitės išleisti Palangos atvirlaiškiai, iš kurių vienas nuspalvintas. Matome autorės kūrybingumo pavyzdį: dviejuose pieštuose rėmeliuose įkomponuotos nuotraukos, o visumą užpildo augalinis ornamentas.

Atvirlaiškių chronologija rodo, kaip 1899–1902 m. Paulina pamažu perėjo nuo grafikos prie fotografinio atvaizdo. Pirmieji atvirukai – litografuota spalvota grafika (nuotrauka perpiešiama į grafinį variantą ir tik tada spausdinama), vėliau – nuotraukos, bet kartais spalvintos ir vis dar papuoštos grafiniais elementais, rėmeliais, arba fotografija ir piešinys sujungiami į vieną visumą: pvz., apie 1900 m. išleistuose atvirlaiškiuose kriauklių piešiniuose ovale patalpintas nuotraukos fragmentas iš albumėlio „Polonga“ 5-ojo puslapio.

Fotografinės veiklos pradžioje Paulina Mongirdaitė prancūzų kalba išleido 12x16,5 cm litografinį albumėlį „Polonga Bains de mer“ („Palanga Jūros maudyklės“), pasirašytą M. Pauline. Leidimo me-

Iš kairės į dešinę: žmonės paplūdimio pakrantėje Palangoje. Fotografė P. Mongirdaitė. VU F46-1539; POŁONGA. Wybrzeże morskie. Atvirlaiškis. Fotografė P. Mongirdaitė. Apie 1907 m. Nuotraukos iš J. Kietkutės kolekcijos

Iš kairės į dešinę: nespalvintas P. Mongirdaitės išleistas Palangos vaizdo atvirlaiškis; spalvintas P. Mongirdaitės išleistas Palangos vaizdo atvirlaiškis. Atvirlaiškiai – iš Dainiaus Raupelio kolekcijos

Albumėlio „Polonga Bains de mer“ puslapis. Vaizdas – iš Palangos viešosios bibliotekos archyvo

Toks pat, kaip ankstyviausias, 1899 m. liepos 22 d. įrašų pažymėtas, Palangos vaizdų atvirukas iš Dainiaus Raupelio kolekcijos

Palangos Birutės kalnas. Fotografė Paulina Mongirdaitė

Albumėlio „Polonga Bains de mer“ puslapio fragmentas. Vaizdas – iš Palangos viešosios bibliotekos archyvo

tai nenurodyti, spėjama, kad galėtų būti apie 1892 m. Albumėlis yra neįprastos formos. Tai septyni susegti ažuolo lapai. Išskleisti jie sudaro vėduoklę, du lapai – viršelis ir nugarėlė, kituose penkiuose išdėstyti 25 Palangos vaizdai, sujungti augaliniais gėlių ornamentais. Tai ne fotografijos, bet piešta spalvota grafika. Palyginus albumėlio vaizdus su dar išlikusiais tikraisiais pastatais, visos detalės sutampa kaip fotografijoje.

(Nukelta į 32 p.)

Spalvinto Palangos vaizdų atviruko fragmentas. Palangos dvaras. 1892 m. Autorė Paulina Mongirdaitė

Palangos dvaras. 1905 m. Fotografė Paulina Mongirdaitė

Iš dviejų nuotraukų sumontuota Birutės kalno ir pajūrio vaizdo nuotrauka. Fotografė Paulina Mongirdaitė. Apie XIX a. 10 deš. ŠAM F-IF 2838. Šaltinis: www.limis.lt

Tikėtina, kad Paulina fotografavo Palangą, po to pagal nuotraukas piešdavo vaizdus (XIX a. pab. tokiu būdu buvo iliustruojama Europos spauda). Vėliau Paulina išleido kelis būtent šių fotografijų atvirukus. Pvz., albumėlio piešinys „La Plage“, VU bibliotekos rankraščių skyriuje saugoma nuotrauka ir apie 1907 m. išleistas atvirukas „POLONGA.

Vila „Anapilis“ (grafienės Sofijos vila) apie 1905–1907 m. Fotografė Paulina Mongirdaitė

Wybrzeże morskie“ („Palanga. Pajūris“) – iš to paties negatyvo atspausti vaizdai. Tik piešinyje žmonių figūros perpieštos pagal autorės fantaziją, o horizonte pridėtas grafų Tiškevičių garlaisvis „Feniksas“.

Ankstyviausias, pažymėtas 1899 m. liepos 22d. įrašu, Palangos vaizdo atvirukas yra H. Grinevičiaus kolekcijoje. Jame litografuotas Birutės kalnas, Kurhauzas, Ražės upė, Baltijos jūra ir ką tik pastatytos vilos. Šio atviruko vaizdai yra tapatūs esantiems albumėlyje „Polonga Bains de mer“, tad drąsiai galime teigti, kad jo autorė yra P. Mongirdaitė.

Labiausiai išradingumu ir profesionalumu nustebino Šiaulių Aušros muziejuje saugoma Paulinos Mongirdaitės nuotrauka, kuri iš pirmo žvilgsnio yra vientisa ir atspindi vieną svarbiausių pajūrio objektų – Birutės kalno koplyčią ir už jos plytinčią kopų bei jūros panoramą su vaikštinėjančiais poilsiautojais. Vaizdas atrodo tobulas, bet, išsižiūrėję į mažesnes detales, pamatome, kad tai ne vientisa nuotrauka, o montažas, padarytas iš dviejų nuotraukų! Dešinėje pusėje yra aukščiau minėtas „La Plage“ kadras, dešinėje – Birutės kalno nuotrauka. Abu vaizdus natūraliai apjungia pušies kamienas. Kadangi nuotraukai labai nublukusi, aiškiai matome retušavimo brūkšnelius.

Taigi, kuo nuodugniau tyrinėjame P. Mongirdaitės darbų palikimą, tuo labiau ji mus stebina kūrybišku, asmeniniu ir net filosofiniu požiūriu į fotografuojamus objektus bei į savo darbą. Nei laikmetis, nei ribotos priemonės nevaržė jos minties polėkio. Labai tikėtina, kad jeigu ji gyventų mūsų laikais, būtų išgarsėjusi kaip įdomaus, savito braižo fotografė.